

Héra, Athéné és Aphrodité megjelenik Parisz, a trójai királyi vérből származó pásztor előtt, hogy ő döntse el, melyikük a legszebb nő az istenek világában. Parisz Aphroditénak ítéli a viszály istennője által felajánlott győzelmi díjat, az aranyalmát. Cserébe a győztes a legszebb földi asszony, Helené szerelmét ígéri bírójának.

A mióta a Homérosznak tulajdonított két eposz, az *Íliász* és az *Odüsszeia* a művelt emberiség kedvelt olvasmánya lett, a trójai háború köré szövődött mondai hagyomány mélyen beleivódott a köztudatba. A mitikus történeteket a művészet különböző ágai dolgozták fel a szépirodalomtól kezdve a képzőművészet és a zene műfajáig. A trójai mondakör így az általános műveltség részévé vált. A tudomány mára már tisztázta Trója térbeli elhelyezkedését, valószínűsítette a településért vívott háború korát, nagyjából meghatározta a két költemény megszületésének időpontját, és megpróbálta rekonstruálni Odüsszeusz képzeletbeli kalandjainak a költő által vázolt útvonalát. Az alábbi írás eme több ezer éves történet legfontosabb eseményeit és szereplőit mutatja be.

KERTÉSZ ISTVÁN

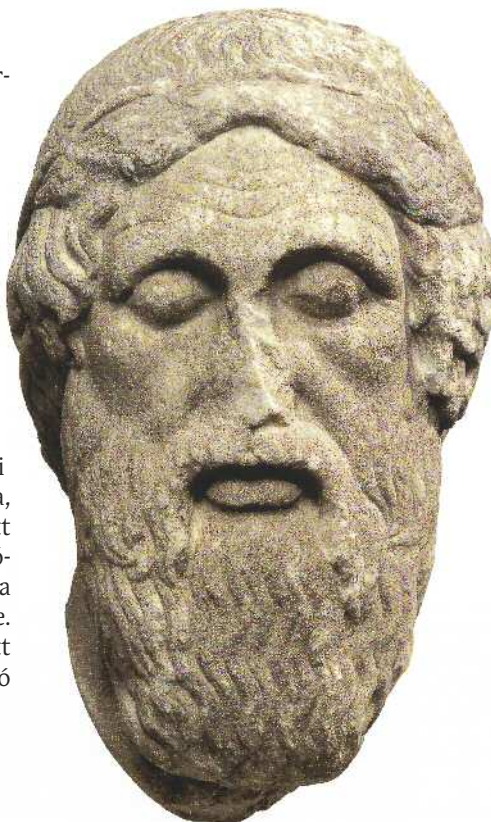
TRÓJA

MÍTOSZ ÉS TÖRTÉNELEM

A világ isteni ura, a szerelmes természetű Zeusz a Bika csillagképben ragyogó Plejádok egyikével, Élektával nemzette Dardanoszt. Az ő születésével vette kezdetét a görög mitológia legszeretteagazóbb története: Trója és a védelméért, illetve lerombolásáért küzdő hősök története. Mert a kalandos életű Dardanosz nem maradt meg görög földön, hanem az annak belsejében fekvő Arkadiából Kis-Ázsiába vándorolt. Az ázsiai föld-rész északnyugati csücskében, a mai Törökország területén adta unokája, Trósz a nevét egy dombon kialakított településnek, amelyet azután róla Trójának neveztek el. Az ő fia volt Ílosz, a város másik nevének, Ílionnak ihletője. A következő nemzedékek uralma alatt Trója/Ílion az ott élők gazdag, virágzó lakóhelyévé fejlődött.

ASSZONYOK ÉS FIAIK

Priamosznak hívták Trója királyát akkor, amikor drámai események sora vette kezdetét. Hekabé királynő ugyanis röviddel fia megszületése előtt szörnyű álmot látott: fatuskó bújt elő méhéből, és a tuskóból tüzes kígyók kúsztak ki, lángba borítva Tróját. A kétségbeesett asszony álomlátását a jók isteni jelnek értelmezték. Azt mondták, hogy a megszületendő gyermek Trója vesztét fogja okozni, és a bajt csak akkor kerülhetik el, ha világra jötte után azonnal megölik. Amikor eljött az ideje, Priamosz pásztorára, Ageaoszra bízta a gyászos feladatot, az újszülött életének kioltását. A nyájak őrzője azonban nem akart vért ontani, ezért éhhalálra szánva kietette a kisdedit az Ída hegy egyik kietlen részén. Am a természet vagy az isteni akarat – ki tudja – nem engedte elpusz-

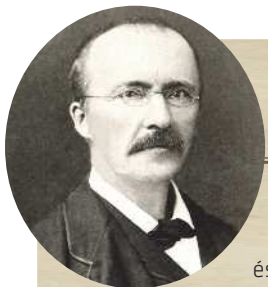
Homérosz portréja. A hagyomány szerint ő írta az *Íliászt* és az *Odüsszeiát*. Létezése erősen vitatott. Nem kevesebb, mint hét görög város vetélkedett a megtiszteltetésért, hogy szülőhelyének mondhassa magát. A vele kapcsolatos hagyományok csak abban egyeznek meg, hogy vak volt.

tulni az ártatlant. Arra járt egy nőstény medve, és éltető tejével táplálta a kisfiút, aki utóbb Pariszként a trójai háború okozója lett, és férfias tettei nyomán kiérdemelte másik nevét: Alexandrosz (a férfiak védelmezője).

Hogy a derék ifjúvá serdült Parisz egy Európa és Ázsia összecsapásává va-

luló évtizedes harc kirobbantójává válhatott, ahhoz egy másik asszony nász-ünnepén át vezetett az út. A thesszáliai Phthia tartomány királya, Péleusz nőül vette Néereusz tengeri isten leányát, Thetiszet. E gyönyörű leányt korábban maga Zeusz nézte ki hitvesének, de mert megjósolták, hogy Thetisz fia hatalmasabb lesz atyjánál, lemondott róla. Világraszóló lakodalmat csapott az ifjú pár; és a lagzira meghívták az istenek és istennők népes seregét. Csak Erisz, a Viszály istennője nem kapott meghívást, nehogy elrontsa a hangulatot. Am a sértődött Erisz bosszút állt. Egy aranyalmát dobott a lakomázók asztalára, rajta a felirattal: „a legszebbnek”. A nagy istennők: Zeusz felesége, Héra, a főisten bölcs leánya, Athéné és a szépség és szerelem istenasszonya, Aphrodité azonnal versengeni kezdtek az almáért. Zeusz nem akart dönten, hanem megparancsolta fiának, a messzi utakra vándorlóknak védnökének, Hermésznek, vezesse az istennőket az Ída hegyére, és ott Parisz döntse el, kit illet a szépségverseny győztesének kijáró díj.

Parisznak hatalmat, győzelmeket, gazdagságot ígért Héra és Athéné, a rájuk szavaz. De Priamosz fia Aphrodité javára ítélt, aki a legszebb földi asszony szerelmét ígerte neki. A föld legszebb asszonya azonban foglalt volt. Őt a spártai király, Menelaosz már korábban nőül vette. Helenének hívták, aki anyjának Lédát, atyjának pedig Tündareusz spártai királyt tudhatta, és akinek féltestvéreit, a dioszkúroszokat a hattyúvá változott Zeusz nemzette Lédával. A világot bíró isten szerelmét lánggra lobbantó anya szépségéhez méltó leányt Aphrodité segítségével Parisz elrabolta, Trójába vitte, ahol Priamosz, nem törődve a fia születésekor elhangzott jóslatokkal, pártfogásába vette a szerelmespárt. Idő-

VALÓBAN LÉTEZETT

Heinrich Schliemann érdemének tudhatjuk be annak igazolását, hogy a görög irodalmi és színhagyományban megénekelte Trója valóban létezett. A sokat utazó német üzletember, aki elsősorban a Homérosznak tulajdonított két eposz, az *Íliász* és az *Odüsszeia* hatására gyermekkorától élénken érdeklődött az ógörög múlt és kiváltképp Trója története iránt, 1871 és 1873 között az északnyugat-kis-ázsiai Hisszarlik-dombon – körülbelül

6,5 km-re az égei partoktól –, török földön találta meg az ősi város maradványait. Kutatásai során kilenc, egymásra települő régészeti réteget fedezett fel. Ezeket később honfitársa, W. Dörpfeld kronológiai sorrendben számozta, és a legrégebb, kb. Kr. e. 3000–2500 közé eső időszak rétegét nevezte el Trója I.-nek. A régészeti munkálatokat az 1890-es években Dörpfeld, 1932-től 1938-ig az USA-beli C. W. Blegen, 1988 után egy nemzetközi csapat M. Korfmann vezetésével folytatta.

közben pedig görög földön férfivá serdült Thetisz gyermeke, a „gyorslábú” Akhilleusz, aki a nőrablás miatt Trójára támadó hellén sereg legvitézesebb harcosa lett a tíz évig húzódó trójai háborúban.

A TRÓJAI HÁBORÚ

Az ásatások eredményei arra mutatnak, hogy a trójai háború emlékét talán a Trója VI. réteg őrzi, amely nagyjából Kr. e. 1700 és 1250 körül keletkezett, és utolsó szakasza a görög anyaország anyagi kultúrájának erőteljes hatását viselte. Dörpfeld ezt a réteget azonosította az akhájok által ostromolt várossal. Ezzel szemben Blegen a Kr. e. 1250 és 1000 közé eső Trója VII. réteg kezdő szakaszában (Trója VII/a) látta a költők által megénekelte várost, mivel annak maradványai a görög szárazfölddel meglévő szoros kapcsolatra és egy pusztító tűzvészre utalnak. Ez a tűzvész pedig könnyen lehetett a mítosszal teleszött háború következménye.

A szakirodalomban Blegen nyomán egyre jobban elterjedt az a nézet, hogy a trójai háború Kr. e. 1250 körül zajlott le. Számos mondai história utal arra, hogy a Fekete-tenger felé tájékozódó görögök gyakran kerültek összeütközésbe az Égei-tengert a Márvány-tengerrel összekötő Hellészpontosz (mai nevén Dardanellák) és a Márvány-tengerből a Fekete-tengerbe vezető másik tengerszoros, a Boszporusz felett stratégiai ellenőrzést gyakorló Trója uralkodóival. Az Argó hajó utasai, az argonauták (mind mitikus hősök, istenek leszármazottai) a Fekete-tenger

Parisz, a halálra ítélt, majd száműzött trójai királyfi, akiről megjósolták, hogy pusztulást hoz hazájára (fent)

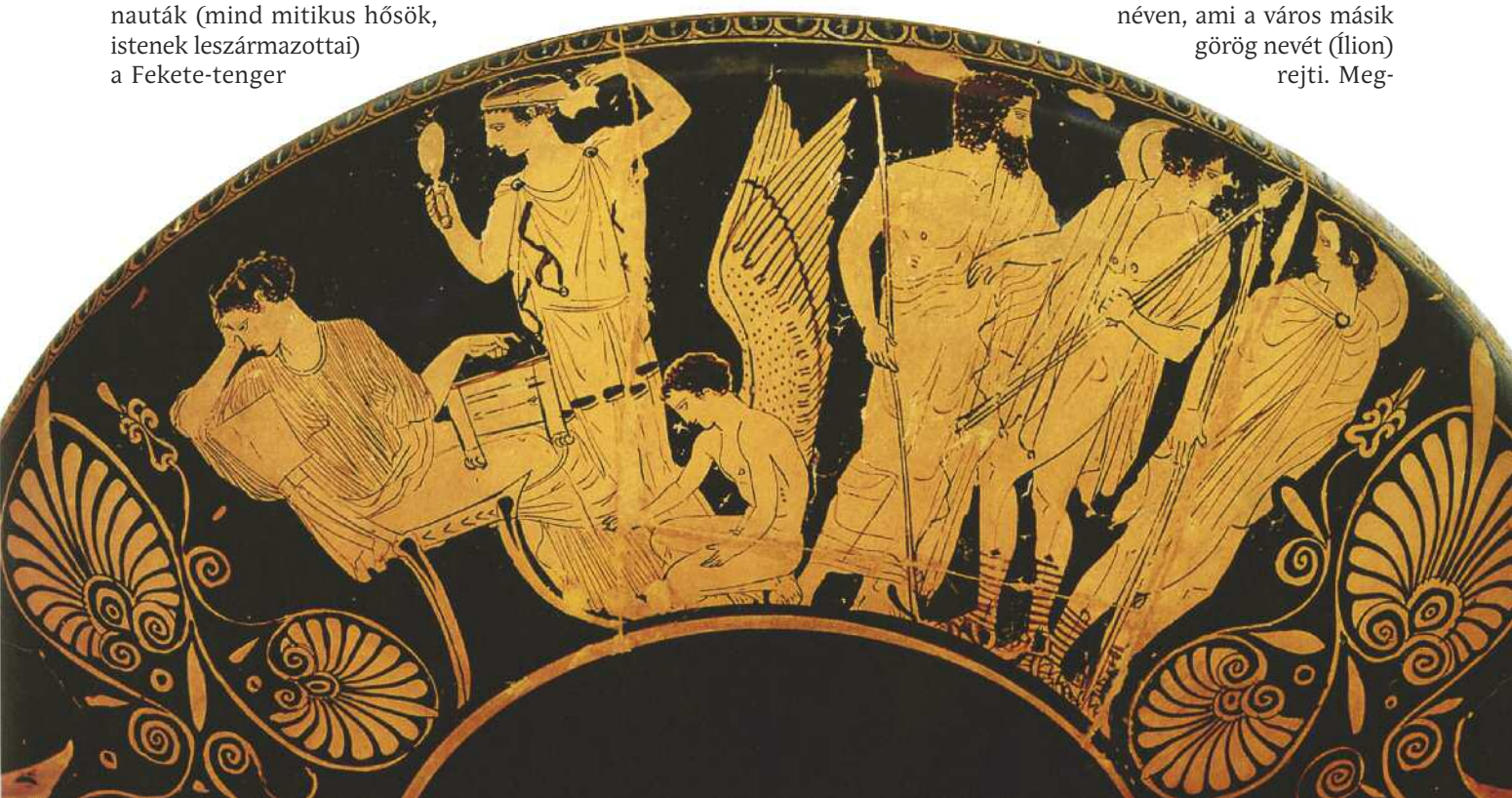
Parisz unokaöccse, Aineiasz – akit a rómaiak ősatyjaként tisztelnek majd – kíséretében Spártába látogat. Itt pillantja meg Helenét, és határozza el, hogy magával viszi Trójába (lent)

melléki Kolkhiszba indultak, hogy elorozzák az aranygyapjút.

A mítosz egyik változata szerint Iaszón, a vállalkozás vezetője a thrák partok menti északi utat és ezzel együtt egy nagy kerülőt választott úti célja felé, hogy elkerülje a trójai király, Laomedón flottáját. Utóbbi ugyanis súlyos adót vetett ki minden hajóra, amely a Hellészpontoszon akart átkelni. Azt is mesélték, hogy az argonauták egyike, Héraklész megölte Laomedont és annak minden fiát, Priamosz kivételével. (Priamosz Trója lerombolásakor Akhilleusz fia, Neoptolemosz küldi halálba.) Héraklész azért követte el véres tettét, mert Laomedón becsapta őt, és nem adta oda a megígért jutalmat azután, hogy megmentette leányát egy tengeri szörnytől. A tengeri szörnyet viszont a mérges tengeristen, Poszeidón küldte Trójához, mivel Laomedón nem fizette ki neki és Apollónnak a város falainak megépítéséért járó bért.

HETTITA FORRÁSOK

A mítoszok mellett hettita történelmi források is utalnak arra, hogy Trója gyakorta volt a Nyugat-Kis-Ázsiában ki-robbanó hatalmi harcok tárgya. A Hettita Újbirodalom korában (kb. Kr. e. 1430/1420–kb. 1200) Közép-Kis-Ázsia és Szíria területének domináns népe a hettita volt. Történetükről a főváros, Hattusasz (mai Boğazköy Törökországban) romjai között előkerült szövegek árulnak el fontos részleteket. E szövegek olykor említik Tróját Wilusa néven, ami a város másik görög nevét (Ílion) rejti. Meg-

Trója rekonstrukciós képe. A kis-ázsiai Hisszarlik-dombon települt ősi város romjait az 1870-es években a német Heinrich Schliemann fedezte fel. A napjainkban is folyó ásatások Trója több évezredes történelmének különböző szakaszait tárják fel. (fent)

Trója után Mükéné is Schliemann fedezte fel. Az ott kiásott arany halotti maszkot az egykor Tróját ostromló mükénéi királyról „Agamemnón maszkjának” nevezte el. (lent)

tudhatjuk belőlük, hogy a Kr. e. 13. sz. elején egy rebellis hattita kalandor, Piyamaradu uralma alá vonta Tróját. Ebben támogatta őt az ez idő tájt görög földön királyságokban élő akháj népcsoport Kis-Ázsiában alapított állama, amely Milétosz (hattita Millawanda) környékén létesült, és a hattita források Ahhiyawa néven idézik. Ezt a bitorlót a hattita király, II. Muwatalli (ur. Kr. e. 1295–1272) elűzte, és Trója élére hűbéreseként Alaksandu (Alexandrosz = Parisz) került.

Évtizedekkel később, talán Kr. e. 1230 táján Walmu, Wilusa (Trója) királya elveszítette trónját. Ő valószínűleg Alaksandu fia volt, és feltehetően Mil-

lawanda (Milétosz) uralkodója bukatta meg. Ám Walmu nemsokára visszaszerezte trónját a hattita király, IV. Tudhaliya (ur. Kr. e. 1237–1209) segítségével. A felsorolt eseményekből ugyan nem következik a trójai monda-kör által megörökített és a város pusztulását előidéző nagy konfliktus megtörténte, de az kétségtelenül kiviláglik, hogy a Kr. e. 13. század folyamán az akhajok kis-ázsiai Ahhiyawa állama két ízben is háborús kapcsolatba került Trójával. A forrásokból az is kikövetkeztethető, hogy létezett egy Parisz-Alexandrosz nevű trójai uralkodó.

A bodrumi (antik Halikarnassosz) Tengeri Régészeti Múzeumban is kiállított és egyre gyarapodó tárgyi emlékanyag igazolja a keleti Mediterráneum, vagyis a görög anyaország, Kis-Ázsia és a Közel-Kelet sok szállal egymáshoz kötődő anyagi világának meglétét a trójai háború idején. Egyebek mellett rézöntvények, késő bronzkori ciprusi kerámiák és közel-keleti amforák kerültek elő a tenger fenekére süllyedt kereskedőhajókból, és így a régészet a maga sajátos eszközeivel talált konkrét utalásokat arra a letűnt világra, amelyet a trójai háború eseményeivel idézett fel az antik utókor képzelete.

FELKÉSZÜLÉS A HARCRA

A felesége elrablása miatt felbőszült Menelaosz bátyjától, Mükéné királyától, Agamemnóntól kért segítségét Helené visszaszerzéséhez. Mivel annak idején a városok és tartományok uralkodói – mind istenek és földi halandók nászából származó hősök, hērósok – megesküdtek, hogy Helené és az ő házasságkötését tiszteletben tartják és az ellene vétőt közösen megbüntetik, kérelme meghallgatásra talált. Agamemnón, Menelaosz és a Nauplion-

ból származó Palamedész, valamint Pülosz uralkodója, az agg Nesztór gyűjtötte össze az akháj fejedelmeket és rokonaikat a Trója ellen felvonuló hadba.

Odüsszeuszt, Ithaka királyát az első három kereste fel, hogy csatlakozásra bírja. Ám Odüsszeusznak megjósolták, hogy ha Trója alá megy, csak húszt esztendő múlva térhet vissza otthonába. Ezért ő, aki pártfogója, a bölcs Athéné kegyéből okosabb volt mindnyájuknál, és aki amúgy is tudta, hogy a háború gonosz ügy, bolondnak tette magát. Fejedelmi látogatóit parasztnak öltözve fogadta, ekéje elé szamarat és ökröt fogott, és szántás közben sőt hintett a háta mögé. Gondolta, egy fél-eszűt csak nem akarnak hadra fogni. Palamedész azonban kifogott rajta. Kikapta az ithakai király felesége, Pénelopé karjaiból a csecsemő Télemakhoszt, és az arra lépkedő állatok elé tette le a kisdedet. Odüsszeusz persze azonnal visszafogta az állatokat, nehogy eltapossák a gyermeket. Nosza, rögtön kiderült, hogy csak tettetű őrülségét, és így kénytelen-kelletlen csatlakoznia kellett a hadjárathoz.

Nem csak a trójai ostromot eldöntő csel kiötlője ódzkodott attól, hogy harci ösvényre lépjen. A majdan bekövetkező ostrom legkiemelkedőbb hőse, Akhilleusz sem óhajtott fegyvert fogni. Ő Péleusz és Thetisz hetedszülött fia

volt, akivel kapcsolatban Kalkhasz jós megjövendölte, hogy csak általa lehet bevenni Tróját. A gyermek Akhilleuszt anyja a sarkánál fogva belemártotta az alvilági folyam, a Sztüx vízébe, hogy így nyerjen sérthetlenséget. Sebezhetetlen is lett a teste, a sarka kivételével, amelyet nem ért a csodás víz. Thetisz tudta, ha fia Trójához vonul, soha nem múló dicsőségben, de rövid életben lesz része. Leánynak öltöztette ezért, és Szkürosz királyának, Lükomédesznek a palotájában rejtette el. Odüsszeusz, Nesztór és Szalamisz hérósa, Aiasz ment az ifjúért, aki a lányok között bújt meg. A leleményes Odüsszeusz eszén azonban ezúttal nem lehetett túljárni. A palota nagytermében drága ajándékokat helyezett el, s közéjük csempészett egy pajzsot és egy lándzsát. Majd megfűvatta a harci kürtöket, és lám, Akhilleusz, akit korábban Kheirón kentaur nevelt vakmerő vadásszá és bátor vívóvá, nem tudott uralkodni magán. Ledobta leányöltözését, és fegyvert ragadott, mint aki ölni kész. Lelepleződése után nem tehetett mást, megígérte, hogy részt vesz a hadjáratban, és magával viszi azokat a mürmidónokat, akiket Thesszália legendás népeként említ a mitológia.

Ilyen é hasonlóan érdekes epizódokat követően – amelyeket a próza- és drámairodalom, valamint annak nyo-

A Tróját ostromló sereg két legvitézesebb harcosa, a mürmidónok vezére, Akhilleusz és a szalamiszi király, Aiasz a harcok szünetében táblás játékkal mulatja az időt.

mán a művészet különféle ágai szívesen vettek témáik közé – kezdte meg Agamemnón fővezérsége alatt a Kis-Ázsiában partra szállt sereg Trója ostromát.

A HÁBORÚ

Kilenc éven át folytak a harcok a város környékén anélkül, hogy akár a védők, akár az ostromlók döntésre tudták volna vinni a dolgot. A Parisz ítélete folytán hoppon maradt istennők, Héra és Athéné bosszút kiáltottak Trójára, és a támadókat pártfogolták, Aphrodité viszont Parisz ügyét igyekezett védelmezni. Zeusz, akinek az olümposzi istenségek egyaránt kedvesek voltak, hol az egyikük, hol a másikuk kedvére avatkozott az eseményekbe. Így jött el a háború mindent eldöntő tizedik esztendeje.

Ekkor Khrüszész, Apollón papja érkezett a görögök táborába, és kérte őket, engedjék szabadon leányát, a rabságukba esett Khrüszéiszt. Amikor kérését elutasították, Apollónhoz imádko-

zott, és az isten pusztító ragályt zúdított az ostromlókra. Most már tömegesen követelték harcosai Agamemnóntól, a fővezértől, hogy engedje el a rabnőt. Akhilleusz állt a zúgolódók élére, és végül kierőszakolták Khrüszéisz szabadon bocsátását. Agamemnón az őt ért veszteség miatt elsősorban Akhilleuszra neheztelt, és a „szemet szemért” elv alapján úgy döntött, megfosztja a mürmidónok vezérét kedvenc rabnőjétől, Briszéisztől. Parancsára a lányt erőszakkal elvették szerelmes urától, és az ő sátrába hurcolták. A durva sérítés felgyújtotta Akhilleusz haragját. Kihirdette, hogy sem ő, aki az előző években győzelmet győzelemre halmozott, sem népe nem vesz részt többé Trója ostromában. Fia bánatát látva anyja, Thetisz Zeuszhoz fordult, aki megígérte, mindaddig a trójaiak fognak győzni, amíg Akhilleusz elégtételt nem nyer az őt ért sérelemért.

Zeusz ezek után harcra buzdította a szemben álló feleket, és a trójaiak lelkesedését alaposan feltüzeltte a hír, hogy a legvitézebb görög harcos népevel együtt kivált a küzdelemből. Farkasszemet nézett egymással a két sereg Trója magas falai alatt, amikor bátyja, a bátor Hektór buzdítására Parisz párviadalra hívta ki Menelaoszt: Amelyikük győz, azé legyen a bőséges zsákmány és a viszály okozója, a szép Helené. Az ellenségeskedésnek pedig ezután vessenek véget, és ki-ki térjen vissza békével saját otthonába.

Megkönnyebbültek a harcosok, hogy nem kell egymás vérént ontaniuk, és a vezérek is belementek az egyezésbe. Az ostromlók részéről Agamemnón és Odüsszeusz, a trójaiak képviselőiben pedig az idős Priamosz tett esküt az egyezmény betartására. Mindenki lélegzetét visszafojtva várta a két hős, a csábító és a megcsalt férj halálíg tartó összecsapását. Először Parisz vetett dárdát Menelaoszra, de fegyvere célt tévesztett. A harci erényekben ellenfelét jóval felülmúló Menelaoszon volt most a sor, ám az égiek közbeavatkoztak. Aphrodité jótékony ködöt vont védeence köré, és kiragadta Pariszt a veszedelemből.

A törekeny fegyverszünet csendje ülte meg a két tábor, amikor az istenek lakomára gyűltek az Olümposzon.

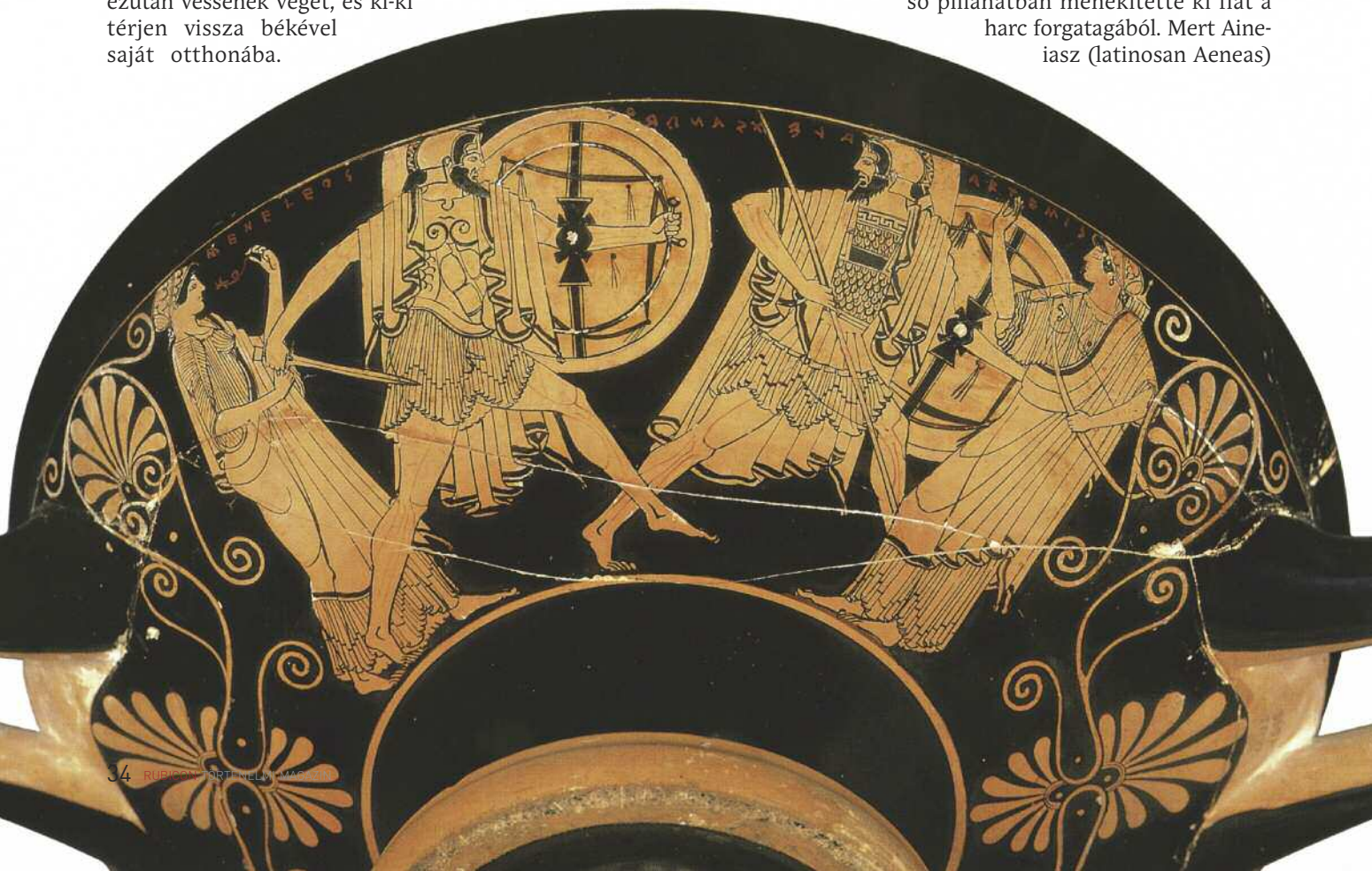
—→—
Az elrabolt Helené férje, Menelaosz és a csábító trójai királyfi, Parisz párviadalt vívott, amelynek célja a háború eldöntése volt. Parisz életét Aphrodité közbelépése mentette meg. A szerelem istennője jótékony ködbe burkolta védeencét, nehogy a harcban gyakorlottabb spártai király megölje.

Ezért a párharc nem vetett véget Trója ostromának.
—→—

Zeusz elgondolkodott, hogy mi legyen Trója sorsa. Folytatódjék-e a véres küzdelem, avagy legyen béke úgy, hogy megmaradjon Priamosz uralma, és a görögök térjenek haza, Menelaosz pedig magával vihesse elrabolt asszonyát? Ura habozását látva Héra dühösen kifakadt. „Ennyire semmibe veszed az én akaratomat!” – kiáltotta. Zeusz, átérezve neje indulatát, döntött: veszzen hát Trója, ne kelljen neki Priamosz népe miatt naponta elviselnie felesége panaszeit.

Hogy az eseményeknek új lendületet adjanak, Athéné – a trójaiak elleni gyűlöletben Héra szövetségese – rávette az ostromlottak seregének legjobb íjászt, Pandaroszt, hogy vegye célba Menelaoszt, és ezzel sértse meg az esküvel szentelt fegyverszünetet. Mivel azonban az istennő Menelaosz ügyét pártfogolta, úgy ügyeskedett, hogy a nyílvevő csak könnyebb sebet ejtsen a spártai király testén.

A trójaiak részéről bekövetkezett esküszegés nyomán forrt a harag az akháj hadinépben. Növelte dühüket Athéné azzal, hogy Diomédészbe izzó harci vágyat oltott. Ez az argoszi hős, aki 80 hajó élén érkezett a kis-ázsiai partokhoz, ellenállhatatlanul tombolt a megújuló csatában. Előbb Pandaroszon ütött halálos sebet, majd a holttestet védelmező Aineiaszt terítette le. Még Aphrodité is megsebezte, aki az utolsó pillanatban menekítette ki fiát a harc forratagából. Mert Aineiasz (latinosan Aeneas)

Menelaosz és Aiasz kimentti Patroklosz holttestét, nehogy az őt megölő Hektór meggyalázza. Utóbb a halott hős unokatestvére és leghűségesebb barátja, Akhilleusz rendezi meg Patroklosz méltó temetését.

Aphrodité és a Trója környéki Dardanosz királya, Ankhiszész gyermeke volt, és nem halhatott meg ebben a háborúban, hiszen az istenek más sorsot rendeltek neki. A felégetett városból ő fogja majd hazai isteneit és maradék híveit kalandos utazás során Itáliába vezetni, ahol aztán utódai sok idő múlva megalapítják a nagy hatalmú Rómát.

PATROKLOSZ HALÁLA

Sokáig dúlt a harc a két tábor között, de a mérleg nyelve egyre inkább a trójaiak felé hajlott. Zeusz állta a szavát, és addig nem engedte győzni az akhájakat, amíg Akhilleuszt ki nem engesztelik. Agamemnón most már keserűen bánta, hogy oly nagy sérelmet okozott hadinépe legnagyobb hősnének. Köveket küldött ezért hozzá. Leánya kezét, hét gazdag város feletti uralmat

és Briszéisz visszaszolgáltatását ígerte neki, ha visszatér a csatába, és fogadkozott, hogy nem érintette soha a szép rabnőt. De Akhilleusz haragja nem csitult, továbbra sem fogott fegyvert, és Hektór – hozzá méltó ellenfél híján – nagy pusztítást vitt végbe Görögthon bajnokai között.

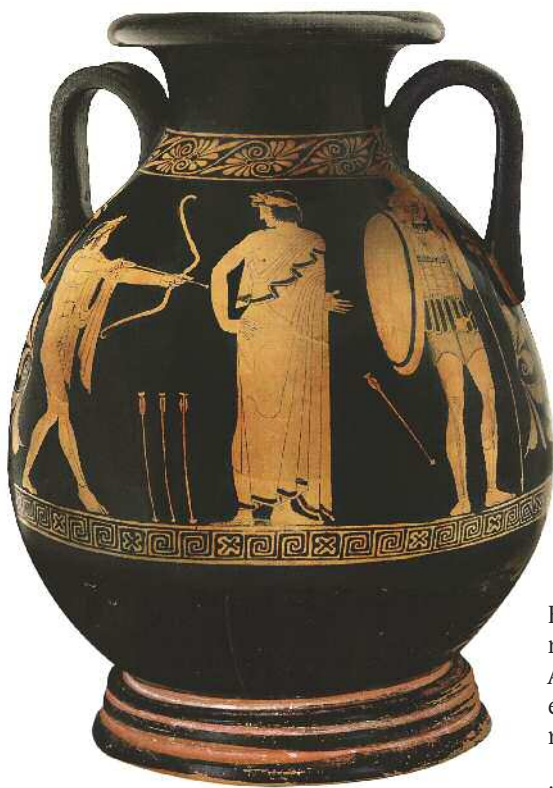
Az éjszaka leszálltával Agamemnón tanácskozára hívta vezéreit. Mit tegyenek? Hogyan védelmezzék a hajókat a rájuk törő ellenséggel szemben? Az agg Nesztór azt javasolta, hogy küldjenek kémeket a trójai táborhoz, és azok fűrészszék ki az ellen akaratát. Ezt megfogadták, és a vakmerő Diomédészre, valamint az eszes Odüsszeuszra bízta a feladatot. Hasonló céllal a trójaiak is menesztettek egy harcost, Dolónt a görögök állásaihoz. Ez a kém azonban nem járt szerencsével. Odüsszeuszék elfogták, alaposan kikérdették, majd megölték. Halála előtt Dolón elárulta, hogy nemrég érkezett Trója

megsegítésére a thrákok királya, Rhészosz, akinek hófehér paripái gyorsaságban a szelekkel is felveszik a versenyt. Diomédész és társa ekkor Rhészosz nyughelyéhez lopózott, életét kioltották, lovait pedig elkötötték, majd diadallal tértek vissza övéikhez.

Reggelre virradóra feléledt a harc. Megsebesült Agamemnón és Odüsszeusz is, és komoly veszélybe kerültek a görögök hajói. Látta ezt Patroklosz, Akhilleusz unokafivére, és kérte őt mint legjobb bajtársát, hagyjon fel sértődöttségével, és mentse meg harcostársait Hektór haragjától. De Akhilleusz szíve nem lágyult. Fegyverzetét viszont felajánlotta Patroklosznak, és biztatta, szálljon ő harcba. Csak azt hagyta meg neki, hogy elégedjék meg az ellenség elkergetésével, ne kövesse Hektórt a városfalakig.

A derék Patroklosz elszántan vetette magát a harcba, s Akhilleusz fegyverzetében üzte-hajtotta Trója hadiné-

memnónnal. Tizenkét lovat, hét csinos rabnőt, magát az érintetlen Briszeiszt és drága kincseket adott a fővezér engesztelésül, a megenyhült Akhilleusz pedig már csak halott barátjára és bosszúja beteljesítésére gondolt.

AKHILLEUSZ HADITETTE

De nemcsak a görögök készülődtek az ugyancsak felszerkő trójaiak ellen, hanem összegyűltek az istenek is az Olümposzon. Zeusz kihirdette, hogy ő maga nem avatkozik bele a csatába, de isteni alattvalói kedvükre segíthetik védenkeiket. Tudta, hogy Héra, Athéné, Poszeidón, Hermész és Héphaisztosz Akhilleuszék mellé állnak majd, míg Arész, Apollón, Artemisz, az utóbbi kettő anyja, Létó és Parisz fő segítője, Aphrodité Hektórékat fogják támogatni.

Akhilleusszal az élén a bosszúsomjas ostromlók serege bőszen rontott a

trójaiakra. Ellenállhatatlan rohamuk nyomán a trójaiak megzavarodva menekültek menedéket nyújtó bástyaik mögé. Hektór sem tudott kitérni Thetisz fiának fegyvere elől. Háromszor futotta körbe Trója falait, abban bízva, hogy üldözője elfárad majd a vad rohanásban, de ellenfele mindannyiszor utolérte, s végül leszúrta őt. A győzelem mámorában Akhilleusz megfosztotta Hektórt fegyvereitől, majd lábainál fogva harci szekerehez szíjazta a tetemet, és háromszor körbevonszolta a gyászoló város falai alatt.

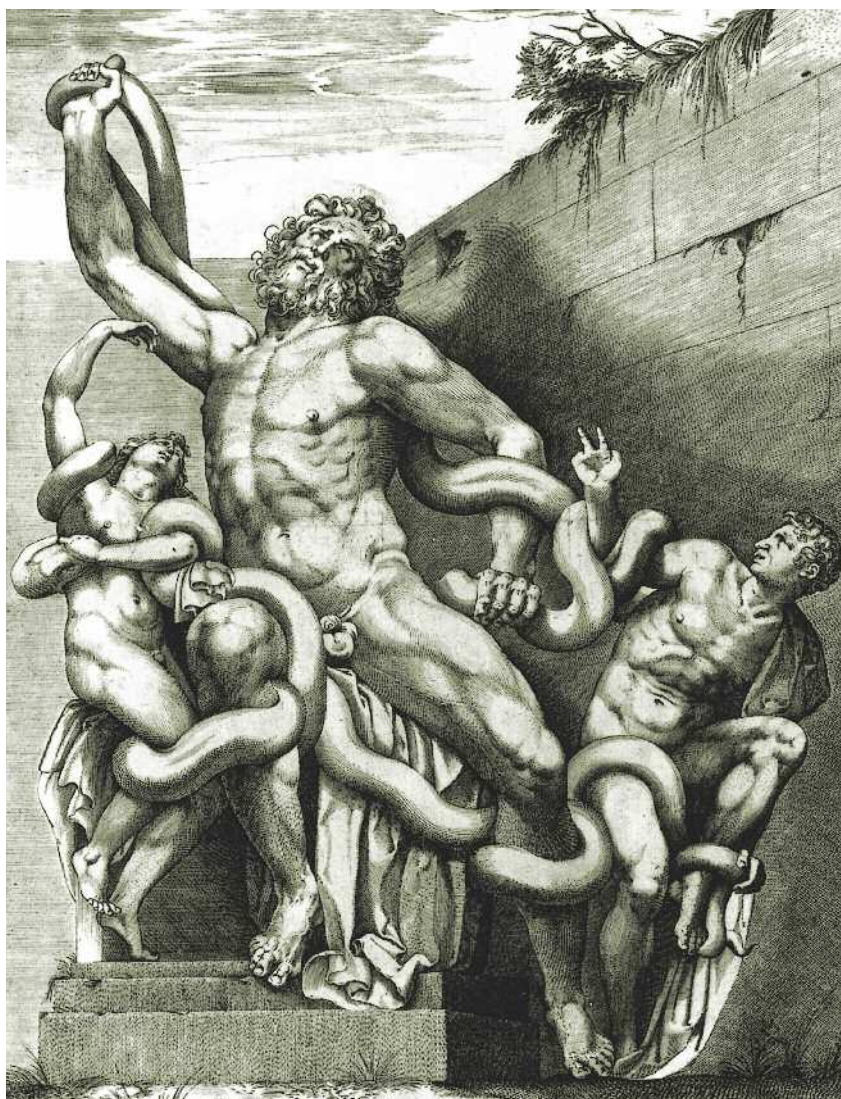
Akhilleusz, a bosszúját beteljesítő bajnok nagy tiszteességgel temette el Patrokloszt. A gyászoló görögök először tizenkét ifjú hadifoglyot áldoztak fel nemes vitézük sírjánál, majd Akhilleusz sportversenyt hirdetett a halott tiszteletére, hiszen akkor még tudták a halandók, hogy a versenysport a halotti kultusból szökkent szárba. Háromlábú edényt, paripát, öszvért, erős marhákat, szépöví asszonyokat raktak

Parisz halálosan megsebesíti Akhilleuszt. Nyílvesszője Apollón isten segítségével a legvitézesebb bajnok egyetlen sebezhető pontját, a jobb sarkát ütötte át. (fent)

Apollón papja, Laokoón meg akarta akadályozni, hogy Odüsszeusz találmányát, a falovat Trója falai közé vigyék. Ezért az istenek – a legtöbb hagyomány szerint a tengeristen Poszeidón – két kígyót küldtek ellene, amelyek őt és két fiát megfojtották. (jobbra)

pét. Az akháj sereg pedig abban a hitben, hogy Akhilleusz tért vissza a harcmezőre, újult erőre kapva szorította vissza az ellenséget. Csakhogy a küzdelem forgatagában Patroklosz megfellebbezett a kapott intésről. Meg sem állt Trója kapujáig. Ott aztán Apollón isten hatékony közreműködésével Hektór megállította és megölte őt. A győztes trójai magához vette Akhilleusz fegyvereit, és már ellenfele holttestét akarta meggyalázni, amikor Menelaosz és Aiasz közös erővel kiragadta a halott hóst a kezéből.

Keservesen siratta legkedvesebb barátját a mürmidónok vezére, és könnyek között panaszkolta anyjának, Thetisznek gyászos fájdalmát. Az istennő pedig megígérte, hogy a kovácsisten Héphaisztossal másnap reggelig új fegyverzetet készített, és akkor fia bosszút állhat Hektóron. Így jött el a reggel, amikor is a fényes fegyverekkel felövezett Akhilleusz megbékélt Aga-

ki győzelmi díjúl, majd összecsaptak a lovasok kettes fogataikkal, az öklözők és a birkózók, a futók, a párbajozók, a nyíllövők és gerelyhajítók. Többek között Diomédész, Aiasz, Odüsszeusz, Agamemnón örülhetett a győztest illető jutalomnak.

Patroklosz tetemét lobogó máglya emésztette el, de a legyőzött Hektór hullája temetetlenül hevert a földön, kiszolgáltatva Akhilleusz nem szűnő haragjának. Az istenek azonban nem akarták, hogy Trója hercege ne érje el az örök nyugalmat. Közbelépésüknek köszönhetően az éltes Priamosz végül elérte, hogy a megenyhült Akhilleusz kiadja neki fia holttestét.

Tizenkét napos fegyvernagyvást követően lángolt fel ismét a harc. Ennek során Akhilleusz fényes győzelmeket aratott. Megölte a harcias amazónok királynőjét, Pentheszileiát, és életét vette Éosz hajnalistennő fiának, Memnónnak. Ám neki is beteljesült a végzete. A néki megjövendölt, soha nem múló hírnévért cserébe oda kellett adnia rövidre szabott életét. Parisz Apollón által irányított nyílveszője teste egyetlen sebezhető pontját, a jobb sarkát ütötte át. Aztán a thesszáliai Meliboia királya, Philoktésész nyíla kioltotta a nőrabló királyfi életét is. A

hullámzó küzdelemnek egy drámai esemény vetett véget.

ODÜSSZEUSZ FURFANGJA

A legtöbben úgy tudják, hogy a leleményes Odüsszeusz tanácsára az ostromlók egy hatalmas, fából készült lovat ácsoltak. Ebben rejtőztek el legvitézesebb harcosaik, és várták az alkalmat arra, hogy miután a trójaiak városukba vontatják a faparipát, abból előbújva elpusztítsák az ellenséget. Hogy minden gyanút eloszlassanak, Agamemnón tengerre szállt seregével, bár titokban a part közelében maradt. Szinón, Odüsszeusz rokona pedig, mint aki elárulója bajtársainak, jelentette Trója vezéreinek, hogy vége az ostromnak. A hatalmas lovat áldozati ajándékként hagyták hátra, hogy így engeszteljék ki Athéné az őt ért sérelemért. Ugyanis Odüsszeusz és Diomédész nemrég elorozta Trójából Athéné égből hullott szobrát, a Palladiont, s azt táborukba vitték. Emiatt a görögök most rettegnek az istennő bosszújától.

A trójaiak hallgattak szavára, noha Kasszandra megmondta, a faló gyomrában fegyveresek rejtőznek, akik vést hoznak rájuk. Kasszandra Pri-

Trója eleste után Menelaosz megbocsátott hűtlen asszonyának, és békében tért vissza vele Spártába.

mosz és Hekabé gyönyörű leánya volt, aki fellobbantotta a jóslatadó isten, Apollón vágyát. A szerelmes isten a jóslás tudományával ajándékozta meg, de mert a szűz visszautasította közeledését, átkot mondott rá: igaz legyen minden jövendölése, de soha ne higgyenek neki. Így történt most is. Pedig Apollón papja, Laokoón is óva intette Trója népét attól, hogy a lovat a falak mögé vigyék. Szavai hitelét azonban elorozták az istenek. Vagy Poszeidón, vagy Athéné, vagy Apollón, aki nőtlenségi fogadalma megszegése miatt haragudott rá – sokan sokféleképp tudták –, két tengeri kígyót szabadított rá, és ezek megfojtották őt és két fiát.

Laokoón és fiai végzete végképp meggyőzte a trójaiakat arról, hogy a lovat városukba kell vinniük. Így is tettek. Eljött az éj, és a megkönnyebbült ostromlottak lakomával ünnepelték az ellenség elvonulását. Amikor azonban álomba ringatta őket az örömben elfogyasztott édes bor, a csalárd Szinón jelére a görögök partra szálltak. Odüssz-

1968-ban a német Armin Wolf fivérével és több munkatársával együtt vitorlás hajóval útnak indult, és a régészet addig elért eredményei, valamint földrajzi és meteorológiai megfigyelések alapján igyekezett meghatározni az *Odüsszeiá*ban említett helyeket és természeti képződményeket. Útjukat dokumentumfilm örökítette meg, melyet a magyar tévé nézők is láthattak.

A mesés kaland első állomásának, a kikónok földjének azonosítása nem okozott gondot. Az ókori források gyakran emlegették a délthrák égei partvidéken, a Nesztosz és Hebrosz folyók közötti területen élő kikónokat, sőt római költők olykor a thrák népnév szinonimájaként használták a kikón megnevezést. Homérosz *Íliásza* szerint részt vettek a trójai háborúban, és az ostromlottakat segítették. E vidékről továbbhaladva a Ma-

leia-foknál érte el Odüsszeusz kicsiny flottáját a vihar. Wolfék a mai görög-török határ környékéről délre hajóztak azon feltevés alapján, amelyet már az ókorban is sokan osztottak. Eszerint az eposzban említett Maleia-fok a Dél-Peloponnészosz ama tengerbe nyúló mészkőplatójával azonos, amely Kútheré szigetével szemben emelkedik. Valóban, a hegyfok és a sziget közötti tengeri átjáró gyakran állította nehéz feladat elé a hajósokat, hiszen ott nyáron nyugati, télen keleti és északi szél korbácsolta föl a hullámokat.

De hol lehetett a lóthuszevők országa, a kaland következő állomása? A szelek Észak-Afrika partjai felé sodorhatták a hajókat – gondolták Wolfék. Ezért ők is erre vették útjukat, és néhány antik hagyományt követve a mai Tunéziához tartozó

Gabesi-öböl, más néven a Kis-Szürtisz szigeteinél kötöttek ki. Egyes antik szerzők szerint az itteni Dzszerba-szigeten alapították annak idején Méninx városát a lóthuszevők. Mindenesetre a pálmafák jóízű gyümölcsei ma sem hagyják étlen-szomjan az arra utazót.

Wolf és társai számára nem volt kétséges, hogy innen továbbra is nyugati irányba viheték Odüsszeuszék a nyugtalan hullámok. Észak-Afrika marokkói partvidékén sötét torkú barlangok tátonganak, és juhnyájak legelésznek a sovány földön. A görögök szerint itt a régi időkben vademberek éltek, amit lám, az is alátámaszt, hogy Polüphemosz vízzel vegyítetlen issza a bort, és szemmel láthatóan fogalma sincs a vendéglátás elemi szabályairól. Wolfék ide helyezték a Küklopszok földjét.

A kezdetben oly barátságos Aiolosz szigete Málta lehetett, ahonnan a végzet a laisztrogónokhoz sodorta Odüsszeusz hajóit, a tudományos megfontolás pedig Wolfék vitorlását Motüé szigetéhez vitte. Itt, Szicília legnyugatibb kiszögellésénél feküdt a föníciaiak megerősített települése, ahol a régészek az emberáldozatot követelő Baal-kultusz nyomaira bukkantak. Elképzelhető, hogy az emberevő laisztrogónok hagyománya erre épült? Homérosz verse szerint a sziget vad lényei „*mint halakat, szigonyozták őket a csúf lakomához*”.

Szicília nyugati csücskétől egy északkeleti irányú fordulattal jutott el Odüsszeusz Kirké szigetéhez, Aiaiához. Ez Wolfék szerint nem más, mint Ustica a Tirrén-tenger déli részén, a Lipari-szigetektől nyugatra fekvő földdarab. Itt a régészek bronz-

kori település nyomait találták, bizonyítékeként a civilizáció viszonylag korai megtelepedésének. A sziget halászsai napjainkban is a tengervíz által kivájt barlangokba rejtik hajóikat, amint azt a költemény szerint Odüsszeusz is tette.

Innen ment a hērös az Alvilágba, vagyis mint a költő írja, „Hadész házához”. Mit lehet erről megtudni Homérosztól?

„Ott van a kimmeriosz nép városa, lakhelye, ködbe és felhőbe takartan; a nap sose néz le rájuk...”

(Az Odüsszeiát Devecseri Gábor fordításában idézzük.)

Wolfék a szicíliai Himera városára gondoltak, amelyet antik források olykor Kimera néven említenek. Úgy vélték, a közeli kénbányákból feltörő por idéz-

Odüsszeusz hallani akarta a gyönyörű hangú haláldémonok, a szirének énekét, amelynek senki sem tudott ellenállni. Ezért partjuk mellett elhajózva árbóchoz kötöztette magát, emberei fülét pedig viasszal tömte be. Így senki sem esett a szép szörnyek áldozatául.

hette elő már az ókorban is a költő által leírt ködöt, amely a beljebb fekvő Henna környékét, a Démétér-kultusz egyik centrumát is befedte. Itt rabolta el egy mítosz szerint az alvilági isten, Hadész Démétér istennő leányát. Az eposz által említett Hadész háza valójában az isten temploma lehetett, azt kereste fel Odüsszeusz, hogy megtudja a jövő titkait.

Ez volt a német kutatók véleménye, akik azután a következőképp rekonstruálták Odüsszeusz útjának folytatását: a hős a köveket hányó Sztromboli közelében hajózva jutott el a Messinai-szoros északi bejáratánál emelkedő Pelórosz-fokig. Az itteni tengerpart homokos zátonyai által a hajósokat fenyegető veszély allegorikus megszemélyesítőiként ekkor jelentek meg

előtte az igéző hangú haláldémonok, a szirének. A Szkülla és a Kharübdisz a Messinai-szoros bejáratának sziklák és örvények által veszélyeztetett, szűk tengerszakaszát idézte. Trinakria szigete a mai Messina, az ókori Messzana városa, amelyet keskeny földnyelv választ csak el Szicília szigetétől, és amely a régi időkben maga is sziget lehetett. Majd hosszabb itt-tartózkodás után tutajja a hóst a phaiakok országába vitte. Wolfék ezt a dél-itáliai Calabria tartománnyal azonosították. Ezt követően érkezett Odüsszeusz a mai Görögország nyugati partjai előtt fekvő Ithakába, és Wolfék is ott fejezték be utazásukat.

2000-ben Vass Tibor vezetésével magyar „Odüsszeusz-expedíció” is megpróbálkozott az antik hős útjának rekonstruálásával. Vass négy „abszolút új” helyszín felfedezését vallotta magáénak. Ő is nagyjából az újkori kutatók hagyományos

felfogásához igazodva Szicília környékén hajózott, és a küklópszok földjét a Sziciliától nyugatra lévő Levanzo szigetével azonosította, noha Homérosz nem írta, hogy a „kereszteműek” szigeten éltek volna. Aiolosz szigetének ő Usticát tekintette, míg Kirké hazájának a Nápoly magasságában fekvő Ponza szigetét. Negyedik „felfedezését”, mely szerint Hélios nyája Messina (Messzana) területén legelt, Wolfék már elorozták előle.

MARAD A REJTÉLY?

A modern kutatások bebizonyították, hogy az Odüsszeia szerzője sokat tudott a világról, és ha csak néhány helyazonosítás megállja a helyét, akkor nyilvánvaló a költő földrajztudása is. Az ókori földrajztudós, Sztrabón és a modern tudomány is – élén Finley-vel – valószínűleg jogosan feltételezi, hogy a homéroszi hős kalandjainak java része Szicília környékén játszód-

dott le. Vagy legalábbis ide helyezte őket a költői képzelet. Finley a Kr. e. 10–9. századot tekintti „Odüsszeusz világának”, annak a kornak, amely a Kr. e. 650 körül írásba foglalt műtényanyagát meghatározza. Márpedig ez az időszak a görögség nyugati irányú tájékozódásának kezdeti szakasza. Ez azonban még nem elégséges ahhoz, hogy azt higgyük, Homérosz egy valóban rekonstruálható hajóutat írt meg. Inkább egy laza egységbe foglalt hellén hagyományanyagról lehet szó, amely a görögök számára ismert világ egymástól sokszor nagy távolságra fekvő, de analóg jelenségeket mutató helyszíneit villantja fel.

Ezek után nem csodálkozhatunk azon, hogy míg Wolfék és Vass Tibor bizonyos antik hagyományoknak hitelt adva a Szküllát és a Kharübdiszt a Messinai-szoros bejáratához tették, addig mások a Boszporusz környékére lokalizálták őket. Ugyanigy a laisztrigónok kannibáli vidékét a krími Balaklava környékén vélték fellelni. Odüsszeusz nyomait tehát egyesek nyugaton, mások viszont ellenkező irányban kutatták. Annak a sok ötletnek pedig se szeri, se száma, amelyekkel a kaland egyes epizódjait már antik írók is az adott földrajzi körzetben, tehát Itália közvetlen környékén elhelyezték. Neapolisz közelében muto-gatták Parthenopé szirén sír-emlékét; Ógügié lehet a krétai Gaudosz vagy a máltai Gaulos (Gozo szigete), esetleg Melité az illír partoknál. A dél-itáliai Lakinioni-hegyfoknál is volt egy sziget Nészosz Kalüpszousz (Kalüpszó szigete) néven. A laisztrigónok földjét egyesek a latiumi Formiae körzetére lokalizálták, modern becslések olykor Albánia, Szardínia vagy Marokkó területére teszik. Útikönyvek szerint a phaiakok Korfu szigetén éltek.

Aki tehát Odüsszeusz nyomába akar eredni, éppúgy hosszú bolyongásnak teszi ki magát, mint egykor a mondák hőse. Csakhamar, vele ellentétben, ő korántsem biztos, hogy célba ér. ♦

szeusz és társai elhagyták a faló gyomrát, majd a megnyitott kapukon át beözönlött a falak mögé Agamemnón selege. Iszonyú pusztítás vette kezdetét. Megölték Priamoszt, kiirtották családját, Kasszandra pedig Agamemnón fogságába került. Menelaosz is elérte célját: visszaszerezte világszép Helenéjét, és vele együtt elhajózott Spártába.

HOMÉROSZ ÉS A HÁBORÚ

A trójai háborúról és az ahhoz kapcsolódó történekekről legfontosabb írott forrásunk a Homérosznak tulajdonított két eposz, az *Íliász* és az *Odüsszeia*. M. I. Finley magyarul is megjelent, *Odüsszeusz világa* című könyvében azt az elterjedt nézetet fogadja el, amely szerint a Homérosz szerzőségével jelzett eposzok közül az *Íliász* valamikor Kr. e. 750, míg az *Odüsszeia* 650 körül került lejegyzésre, így a két alkotás feltehetően nem egyetlen költő műve. Következésképp Homérosz, ha létezett is, vagy az *Íliászt*, vagy az *Odüsszeiát* írta.

Ennek az elgondolásnak az az alapja, hogy míg az *Íliász* történetlátása közelebb áll a Kr. e. 2. évezred szellemiségéhez, addig az *Odüsszeiáé* a kibontakozó városállami korszak világát tükrözi. Mi viszont a továbbiakban az egyszerűség kedvéért Homérosznak fogjuk nevezni a két eposz költőjét, és először az *Íliással* foglalkozunk, mivel ez őrizte meg összefüggően az egykori harcok emlékezetét.

Ha elfogadjuk azt a véleményt, hogy Homérosz a Kr. e. 8. században alkotta az *Íliászt*, nem csodálkozhatunk azon, hogy csataképeiben saját korának több vonása feltűnik. Az ő mindennapjainak gyakorlata, amelyet a kialakuló phalanxharcászat jellemezett a maga gyalogsági küzdelmeivel, nyilván élesen különbözött attól, ami a trójai háború időszakában zajlott a harcmezőkön. Utóbbiról csak nagyon halvány sejtései, hézagos információi lehettek. Emiatt képzeletében gyakorta keverednek a rég letűnt idők és saját korának jelenségei. Színezi a problémát az a körülmény, hogy a költő még sok mindent tudott a csak nemrég lezárult „sötét kor” (Kr. e. 12–9/8. sz.) katonai gyakorlatáról. Ezt mint harmadik elemet szőtte bele az *Íliász* hősi harcainak leírásába. Sok elemzőnek az a véleménye, hogy Homérosz nem is törekedett valamiféle hiteles ábrázolásra, hanem

tudatosan keverte a különböző korszakok elemeit, hogy e szisztéma segítségével is érzékeltesse, régmúlt történeket idéz fel. Mindezt előrebocsátva érdemes megvizsgálni az *Íliász* hadtörténeti szempontból figyelemre méltó közléseit.

Eltekintve az Odüsszeusz által kitárlt hatalmas, fából készült lótól, amelyben a mítosz szerint az akháj harcosok elrejtöztek, az összes katonai cselekmény a trójai erőd előterében, nyílt színen játszódik. Sem a flotta harci tevékenysége, sem a várostromlás technikája és taktikája nem keltette fel Homérosz figyelmét. Utóbbival kapcsolatban modern történelmi spekuláció az az elképzelés, hogy a csatadöntő tényezővé előlépett faló talán egy nagyméretű faltörő kos mondai lecsapódása lehet. A harcmezőn kialakult küzdelem annál inkább központi helyet foglal el az elbeszélésben.

A költőnek voltak halovány ismeretei arról, hogy a trójai háború idején a kiemelkedő arisztokrata hősök harci kocsikon vágattak a csatatérre. Azt azonban az ő idejében már senki sem tudta, hogyan kell ezekkel a járművekkel harcolni. A harci kocsi addigra státuszszimbólum lett, harcértékét elveszítette, csupán a gazdagság jelzését szolgálta. A két paripa által vont harci kocsi valódi funkciójáról napjainkban is történelmi viták folynak. Többen hajlamosak elfogadni azt a homéroszi elképzelést, mely szerint csak szállító és nem harci járművekként szolgáltak. Elvitték a hadszíntérre a fegyvereket, akik ott leszálltak róluk, és gyalogosan kezdték meg a tusát. Azt sem tartják kizártnak, hogy a „sötét kor” kezdetén a lovak is csak szállítóeszközként szerepeltek, a valódi küzdelem gyalogosan folyt. Esetleg ez a körülmény is befolyásolhatta a költőt. Mások viszont úgy gondolják, hogy heftita és egyiptomi megfelelőikhez hasonlóan az akháj harci kocsik is indítottak tömeges akciókat az ellenséges harcrend szárnyai vagy háta ellen, és valóban, olykor Homérosz is felvillant ilyen jeleneteket.

Mérlegelésünkönél figyelembe vehetjük a trójai háború időszaka táján virágzó akháj állam, Pülosz területén előkerült írásos anyagot. Ennek alapján az ottani összlakosság lélekszáma 50 és 120 ezer fő között lehetett. Ez az adat a szakirodalom szerint legalább 5000 főnyi katonaság meglétét feltételezi. Ugyanakkor a feljegyzések mindössze néhány száz harci kocsi említene. Mindezek után bizonyosnak látszik,

hogy az arisztokrácia tagjai által feltöltött harcikocsi-csapatok a haderő számbelileg lényegesen kisebb, ugyanakkor nyilvánvalóan nagyobb hatékonyságú részét alkották. Régészeti leletek alapján tudjuk, hogy a harcikocsizók felszerelése sisak, testpáncélzat, lándzsa és kard volt. Mivel baljukkal a lovakat irányították, pajzsukat a páncélzat helyettesítette. Ezt a haderőt támogatva a gyalogság. Az itt küzdők többsége is rendelkezett sisakkal, testüket pajzsral védte, támadófegyverük többnyire a lándzsa és kisebb mértékben a kard volt.

Homérosznál a harci kocsik alkalmankénti tömeges megjelenése arról tanúskodik, hogy a költő több információval rendelkezett a csak nemrég letűnt időszak lovassági összecsapásairól, noha kifejtett lovas harcászatról a görögöknél csak a Kr. e. 5–4. század fordulójától beszélhetünk. Jobban el tudta képzelni a lovasság küzdelmét, mint a harci kocsikét. Ezért némely csataképeiben a harci járművek a lovasság lehetőségeit tükröző manővereket hajtának végre, s meghazudtolva a fizika törvényeit, széles árkokat, magas sáncokat ugranak át.

Ugyanílyen anakronizmusok lelhetők fel a hősök kezébe adott fegyverek tekintetében is. A 9–8. században kerek pajzsot használtak, amely felemelve védhette az arcot és a mellet, a pajzsra erősített fémdudor pedig a 12–11. század találmánya volt. Ezzel szemben Hektór pajzsát így írja le a költő:

*„Szólt a sisakrázó Hektór; és nyomban elindult:
fönt a nyakát csapkodta, bokáját lent a sötét bór;
mely körítette körül köldökkel-domború pajzsát.”*

(Az *Íliászt* Devceveri Gábor fordításában idézzük.)

A későbbiekből megtudjuk, hogy ez az egész testet védő pajzs kör alakú volt. Következésképp nagyságát illetően a bronzkorba, a fémdudor tekintetében a bronz- és a vaskor határára, míg alakja szerint a vaskorra tehető. Hasonló a helyzet a lándzsával. Hektór lándzsája körülbelül 4 méter hosszú. Ilyen nagyságú fegyver a régészeti leletek tanúsága szerint – hasonlóan az egész testet védő pajzshoz – a 16–15. századhoz tartozott. A 13. század során, a trójai háború valószínű időszakában sokkal rövidebb, hajításra is használt lándzsával harcoltak. Homérosz hőse

rögvest felfalta két bajtársukat. Másnap még négyen estek az óriás marta-lékául, aki sziklával torlaszolta el a menekülés útját.

Végveszélybe jutván Odüsszeusznak mentő ötlete támadt. Elővette az Apollón papjától kapott zamatos bort, és addig kínálta vele marcona fogvatartóját, amíg az részeg álomba nem merült. Ekkor aztán embereivel kifaragott egy hegyes husángot, és azzal kidöfték Polüphemosz egyetlen szemét. A cselvetés után kimenekültek hajójukhoz, és a dühöngő Küklópsz hiába hajigált kőszik-lákat utánuk, kiveztek a nyílt tengerre. Ekkor azonban Odüsszeusz nagy hibát vétett. Diadalmármorában odakiáltotta nevét a megvakított óriásnak. Meghal-lotta ezt a szörny apja, Poszeidón, és bosszút esküdött Odüsszeusz ellen.

A vándorok következő állomása a szelek királya, Aiolosz országa, Aiolészigete volt. Ott a barátságos Aiolosz

bőrtömlőbe zárva átadta nekik a barát-ságtalan szeleket, hogy könnyebben hazataláljanak. Ám egy óvatlan pillanatban Odüsszeusz társai kinyitották a reményeik szerint kincset rejtő tömlőt, és a kitóduló szelek visszaűzték hajóikat Aioloszhoz. Csakhogy a szelek urát ekkorra már ellenük hangolta Poszeidón, és ő elkergette őket.

Így jutottak a tévelygő hajósok az emberevő óriások, a laisztrügónok vidékére. E durva lények országában újabb csapások vártak rájuk. Egyetlen hajójuk menekült csak meg az itt élők romboló dühétől, és a vándorok java-része a robusztus kannibálok tápláléka lett. A szelek innen a varázsserejű Kirké szigetére röpitették az életét mentő Odüsszeuszt.

Kirké Héliosz napisten leánya volt, aki a szigetére tévedőket állatokká változtatta. Így tett az ithakai király kíséretével is, de Odüsszeusz Hermész se-

gítségével ellenállt a varázslatnak. Miután szerelmi kapcsolatba került a vándorló hős és a csábos boszorkány, a disznóvá változtatott hajósok is visszanyerték emberformájukat. Egy egész esztendő telt el vidám lakmározással, amikor Odüsszeusz türelmetlen vágya otthona iránt véget vetett a románcnak.

A szerelmes Kirké útmutatása szerint Odüsszeusz leszállt az Alvilágba, hogy megtudja, hogyan érheti el végre vágyott hazáját. Hadész birodalmába érve feláldozott egy fekete juhot és egy fiatal kost az alvilági isten és neje, Perzsephoné tiszteletére, majd a vak jós, Teiresziasz tanácsát kérte. A jövőmondó figyelmeztette őt, hogy ha majd Szicíliahoz érnek, nehogy megdézsmálják a Nap-titán Hüperiön marhacsordáját. Hazájában sok baj és gond várja, de ha ezeken felülkerekedik, és kiengeszteli Poszeidont, akkor hosszú, boldog élet várja. Odüsszeusz köszönetet mondott Teiresziasznak, majd találkozott rég elhunyt édesanyjával, aki híreket mondott neki otthon maradt családjáról. A trójai harcok hőseinek szellemei is mind örömmel üdvözölték őt, Odüsszeusz pedig megújult reményekkel tért meg Kirké szigetére.

Ott szerető szívű vendéglátója gondosan felkészítette Odüsszeuszt az istenek által kijelölt további útra. Felhívta figyelmét arra a veszélyre, amelyet a szirének partja rejt magában. Amikor emellett elhajóznak majd, hallhatják e madártestű démonok csábos énekét. Senki nem állhat ellen a hívogató dallamnak, de aki enged nekik és közeledik hozzájuk, azt könyörtelenül elpusztítják. Tapassza be ezért emberei fülét méhviasszal, ő pedig, ha mindenképpen hallani akarja őket, kötöztesse magát az árbóchoz, és adja parancsba, hogy semmi szín alatt ne oldozzák el onnan addig, amíg más tájra nem érnek. Figyelmeztette Odüsszeuszt a Szküllá és a Kharübdisz halálos örvényeire is, majd nehéz szívvel útjára engedte Ithaka királyát.

Odüsszeusz és Kirké. A Trójából hazafelé tartó ithakai király egy egész esztendőt töltött a csábos boszorkány szigetén. Kirké, Héliosz napisten leánya disznókká változtatta embereit, de Odüsszeuszon nem fogott a varázs. Utóbb Odüsszeusz társai is visszanyerték emberi mivoltukat, a hős pedig szerelmi viszonyba bonyolódott Kirkével, aki végül jó tanácsokkal látta el a hazaútra.

Elindult a vándorok hajója a tengeren, és hamarosan elhaladt a szirének földje mellett, azután átvergődött a hatfejű szörny, a Szkülla, majd a fekete örvényt okádó Kharübdisz sziklái között. A borzalmas megpróbáltatások miatt alaposan megcsappant létszámú csapat végül Trinakria partjain keresett menedéket. A kedvezőtlen széljárás miatt hosszabb ideig pihentek itt, és felélték minden élelmüket. Így azután, noha a vak jós intelme nyomán királyuk megtiltotta nekik, hogy Héliosz nyájából akár egyetlen állatot is levágjanak, az éhség rávitte őket a bűnre. A büntetés rettenetes volt. Az ismét útra kelt hajót a tengeri vihar úgy megdobálta, hogy Odüsszeusz kivételével mindenki elpusztult.

Hősünket az áramlatok Ógügié szigetére sodorták, ahol Kalüpszó nimfa élt. Atlasz titán gyönyörű leánya volt ő, vagy mint mások tudták, Thetisz és Ókeanosz szülöttje. A meggyötört Odüsszeusz látványa forró érzelmeket keltett szívében, és a megfáradt bajnoknak hét, boldog öleléssel és békés

nyugalommal teli esztendőt ajándékozott. Ez idő leteltével azonban Odüsszeuszban ismét eluralkodott a vágy a rég nem látott otthon után. Látta ezt Zeus, a világ ura, és megesett rajta a szíve. Mivel a gyűlölködő Poszeidón éppen nem volt a közelében, leküldte Hermészt a szigetre, és általa megparancsolta Kalüpszónak, hogy bocsássa el szeretőjét. A nimfa kénytelen-kelletlen engedelmeskedett. Segítségével tutaj készült, melyet megraktak Ógügié terményeivel.

Kedvező szél hajtotta Odüsszeusz tutaját a phaiakok országához, amikor a haragvó Poszeidón még egyszer rárontott tarajos hullámaival. Elpusztult a tutaj, de utasa megmenekült. Az őt védő istennő, Athéné olyan szelet gerjesztett, amely lecsendesítette a hullámokat. Két napon át dobálta a víz a fuldokló testét, míg végül a megenyhült tenger a parti fövenyre sodorta. Ott talált a kimerülten alvó, ruhátlan férfir a phaiakok királyának, Alkinoosznak a lánya, Nauszíkaa. A szűz, aki nemrég még ruhát mosott a vízben,

A Poszeidón haragjától felkorbácsolt tenger hullámai a phaiakok országához sodorják a ruhátlan Odüsszeusz testét. Itt talál rá Nauszíkaa, Alkinoosz király leánya. A szerencsétlen vándort atyjához vezeti, és Odüsszeusz elmeséli fordulatokban gazdag kalandjait. Alkinooszt meghatja vendége sorsa, és segítségével Odüsszeusz hazatalál Ithakába.

gyolccsal takarta be a felszerkenő vándort, és atyja palotájába kísérte. Alkinoosz pedig, megismerve Odüsszeusz történetét, hajót rendelt vendége alá, amely végre Ithakába vitte hősünket.

Ithakában a hűséges Pénélopé nehezen állta a kapzsi kérők ostromát, akik lassanként kiették, kiitták őt vagyonából. Odüsszeusz álruhában vegyült a szemtelen vendégek közé, aztán fia, Télemakhosz és az őt pártoló istenek segítségével megölte őket. Háza és országa uraként végre nyugalmat lelt az öt húsz éve vágyakozva váró, hűséges Pénélopé oldalán. ♦